

NESENTIMENTALNA ARHIVA

sećanja subjektivnog karaktera sa izvesnim objektivnim slepim čvorovima

Jedno vreme, za nas i dečko životno započinjeće, jer smo još uvek želeli da idemo po snegu na klizališta; a na staloženim koracima dok smo vč počinjali da očartavamo u ošišanim glavama stepene istorijskog razvijatka i dugo u noćima umesto matematike čitali Anti-Diring ili pravili školske sastanke beskrainje kao se deljike, jedno vreme odmah tu iz ramena a već tako prošlo i prevažideno, kako izgleda. Pri svakom saopštenju TASS-a o padajućim građama u geografski nejasnom prostoru između Rusije i Nemačke, na svaku takvu vest iskakali smo iz klupa, slivali se niz stepenice gimnazije, stапали se sa masama na ulicama i rastrušavali kola po svim mozaiku trga. Učitelji su išli sa nama ili za nama. Euklidova geometrija se skrivala u mišiju rupu. Šala Oficirskog doma pri sudjenjima okupatorskim veličinama ličila je na dramatičan kadar iz Ajzenštajnovog filma o revolucioni: balkon preti da se sruši, na poliježima visi ratni besprizorni a skojevi, rasklanačna akustika se kao grmljavina oburava nad scenom sudjenja, na drugu pred zgradom mitini na snežnu: smrt! smrt! Usred bela dana, sa razjapljenim djonovima cipele, išli smo kroz korzo i pisali masnim crvenim slovima po staklenim izložima ratnih bogataša: dole, neprirjeđeni naroda, smrt špekulantima! Čovek sa čelom i stomačićem, jadan kao pokisao miš, izlazio je iz dužana sa ostušno-molečivim pogledom, go i nažeđen usred gladnih pobadnika, penjao se poslušno na kola natovarena gonilama hrane i odčeće, poslušno dopuštao da mu obesko vratu tablu sa natpisom: ja sam špekulant, poslušno stajao na vrećama dok ga je masa pozadi njegu u besnoj procesiji vodila pravo na sud, poslušno — na kraju.

Jedno vreme odmah tu iz ramena, a tako prošlo, čini nam se. S romantičnom svudu prisutnoušu bljeska svoje isključivo crvene boje, ali i sa razjapljenim djonovima cipele. Vreme, kao i svako prošlo, sa nezaboravnim trenucima i sa predrasudama svim kojim smo tako nezasluženo i neanalizirano skloni da zaboravimo.

Prije predrasuda iz tog vremena, prevažidjena sa današnje životne tačke gledanja, ali tada razumljiva ako se ne zaborave oni gladni pobednici koji su ispisivali parole: smrt špekulantima!

Skojevski sastanak u gimnazijskim razmatra se pitanje prijemne novih članova; sve ide dobro, dolazi na red naš drug iz razreda, učesnik na svim akcijama koje preduzima organizacija u gimnazijskim; iznose se njegovja ljudska i ideološka obeležja, tu glavnu reč imaju oni koji su radili sa njim, pitanje se bliži svom pozitivnijom kraju; ali odjednom ustaje da jedan drug i odlučno primetiće da doći drug ne bi mogao da bude primljen jer kod kuće jede kobasicu. To je kraj. Kola usrednošti se lome, više ni reči ne može da bude o tome pitanju, ne zato što je kobasicu buržoaska predrasuda, već jedino zato što niko od prisutnih već godinama nije video takav proizvod, koji je u to vreme nesumljiv beleg nepravednog odvajanja od ekonomskih beda većine. Smešno, zar ne? Danas, da. Ali, tada? Žalosno, možda, ali nikako smešno.

Druga predrasuda iz tog vremena, prevažidjena sa današnje ideološke tačke gledanja, ali tada razumljiva, ako se ne zaboravi da smo mesto matematike proučavali Anti-Diring i da su nam od sve literature u ustima bili samo marševi i masovne pesme.

Skoevski sastanak, ustvari pre početka skojevskog sastanka: drug kod koga treba da održimo sastanak pre toga je čitao; čitao neku knjigu i kada su počeli da dolaze drugi, ustvari već kada je došao prvi, ostavio je knjigu na

stolu, rasklopilju i okrenutu koricama na gore; drugovi dolaze, knjiga stoji; sastanak počinje, rešavaju se problemi po dnevnom redu; međutim, kao i svaki dan u red, i ovaj ima na kraju tačku koju smo tada zvali — eventualije; kada sekretar dodje do te tačke, jedan stariji drug uzima reč: ja ne mogu da razumem ovo, ovo je za osudu, ja mislim da preko ovoga ne možemo tako lako da predijem; šta je u pitanju? pa, evo, naš mladi drug, u svom slobodnom vremenu čita Dostoevskog; zamislite, Dostoevskog; sramota, to je za osudu; umešto da čita o zadacima pozadine, on mi čita Dostoevskog; i sastanak se završava opštom osudom čitanja Dostoevskog u vremenu kada treba da se proučavaju zadaci pozadine i kada sremski front još nije zabeležio svoju konacnu oslobodilačku slobodu?

Komentar? Da, ali kakav? Odatle, sa koje tačke gledista? Jasno je jedno: jedna strana oba ovu pitanja pripada potpuno vremenu, druga se prikrovne najavljuje kao perspektiva koja će biti omogućena kasnijim razvijatkom. Dilema nikada nije simbolička jabuka koja ostaje imuna od rascepiljenja pred silama, koje i postupe zato da bi je vukle u suprotnim pravcima. Dilema — da, ali treba da se oseća dilema, u sebi, do moralnog znaka pitanja, u svojoj razapetosti suprotnih sila od kojih nema bežanja. Lako je posle, kada jedna sila preteže i kada se dilema očigledno priklopi u jednom pravcu, lako je tada, posle, da se upru dlanovi u tom smislu, tada kada je izgubila svoju apsolutnu ravnotežu.

prepreke koje podmete vreme

Prema tome, kada već vreme i prostor samim svojim postojanjem nose parametre svojih oglašenja, koja je to duhovna potreba što preko njih domišlja novi. Apurd se ne pojavljuje ni ćega, on je samo superrezultat jedne pravoliniske doslednosti, koja želi da ide do oopsolutnog kraja ne vodeći računa da se već odlepilje od piste životne logike. Bežanje od složenosti ne može da ostane bez uskoglednih šina sheme.

Jer, evo, petnaest godina posle skojevskog čitanja Dostoevskog, novi dušebržnici dižu svoj zdravorazumski glas u odbranu dužnosti našeg radnog čoveka, u odbranu od literature koja svaka ko treba da bude otrovnija i od one Dostoevskog. Naš graditelj socijalizma treba da bude daleko od nje, da je prezire, da je ignoriše, da bi sačuvalo svoj zdravljie koje će negovati čitanakama i knjigama za narod. Prema tome: sedite vi gde sad sedite, dobravam je i tronožać, šta će vam tamo nekakve reks-stolice ili pa nekakve fotelje, to su degenerisane izmišljotine. Vi ne treba, kada nosioći nove vlasti i nove epope, da se približite svetskoj kulturi i da je usvojite da bi ste stvorili tokom vremena i svoju, već obratno, ona, kultura i sva druga nadgradnja, neka se spusti do vašeg nivoa, koji je nizak zbog svestrane potčinjenosti pod kojom ste bili do juče. A mi, koji govorimo u vašem imu i koji se brinemo o kulturu vaših duša, izbrisacemo dvadeset vek jer je previše zbrkan i počeoćemo da vas likujemo od devetnaestog veka pa u nazad, jer tamo je čistija stvar i sve je znatno bezboljne. Odabramo vam lekturu za sve životne probleme: kako se mrzi neprijatelj, kako se voli majka, kako se poštujte otac, kako se vodi ljubav, sve po redu i poretku. Vaš je samo da dobro proučite i zatim na zajedničkoj konferenciji sa nama da rešimo kakvu umetnost da pravimo ovom našem socijalizmu.

Preterzani? Možda, ali i konstantna ma i skrivena želja izvesno broja naših stvaralača i teoretičara, kojima je prvo potrebita društveno-usvojena formulacija pa zatim sedanje na stolce. Šta ima da se bakćemo tu sa nekakvim novim putevima, uzmi realizam iz prošlog veka, posoli ga mestimično savremenim element-

čićima, našem čitaocu je to dovoljno i predvojno. Uprošćavanje jednog uprošćavanja koje smatraju pravim putem našeg stvaralaštva, neki.

Ustvari, ime ove pojave je drugega. Kada se imaju u vidu žilice na kojima se bazira i razvoje posledice kojima treba da uredi, ona nikako drugačije ne bi mogla da se formuliše osim kao jedan slab maskirani stvaralački konformizam. Previše vodeći računa o trenutku, i to vodeći računa na takav način da se lični akcenat uklopi u opšte uspehe do stoprocentnosti, ovo nastojanje ustvari ne ostavlja mesta onome na šta polaze i jedno obično drvo koje još nije osušeno: novim granama. Distanca od petnaest godina je svakako mala, ali ipak dovoljno velika, da bismo mogli na drugačiji način da primimo one stvari koje sam nesto ranije nazvao predrasudama svoga vremena. Kako li čemo gledati posle petnaest godina na ove (pet uslovno da ih nazovem) predrasude, kada će već nekoliko autora koji se danas od nekih inkriminisu novim programom po školsku uči legalno u djačke torbe?

Nesentimentalna stvar je razvijat.

Il drugi slučaj, odnosno drugi momenat, koji čemo posle petnaest godina nadam se slobodno moći da nazovemo predrasudom svoga trenutka.

Na poslednjem kongresu naših pisaca, u nekim diskusijama (čak i objavljenim docnicu) izreklo se toliko verbalnoganeigričnih reči o Programu SKJ, da se dobio utisak da je tek donošenjem Programa naš pisac i umetnik dobio svoju stvaralačku slobodu. A šta smo radij u godinama pre toga? Sadili krastavce po direktivi? Znači, tek onog dana i časa kada je Program bio primljen, naš stvaralač, jedni naši stvaralači, dobio u ruke svoju umetničku slobodu, u vidu izvoda iz krštenice sa propisno zapepljenim i ponistištenim markama. Ura! uzviknuo je stvaralač naš, znači, poljubio odobrenje o slobodi umetničkog stvaranja i uramio ga iznad svog stolice za pisanje kao obucarsko majstorsko pravo. Jeli tako?

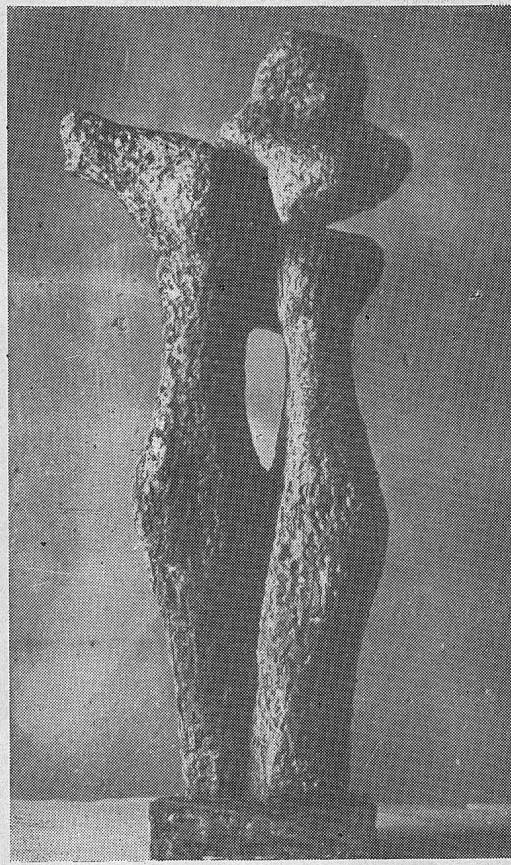
A godine pre toga? A borbe miljenja pre toga? A nonkonformistički napori pre toga da se naša literatura odperi od gline zaostalosti i pijavitičnih zabluda socijalističkog realizma? A naš ceolupkovi društveni život? A naša dotadašnja praksa, a naša spoljna politika, a naš korak ka samoupravljanju, a naš rezon otpora pred staljinističkim metodom, a naš uporno ostajanje u tesnacu između dva naoružana bloka? To nije ništa? O tome smo doznali tek iz Programa? To nema veze sa koracima naše literaturе? I nema nikakve veze između toga što ne krijeamo da još uvek tražimo svu put u socijalizam i onoga što još uvek kao drugovo ne dajemo konačnu formulu naše savremene umetnosti?

Malo dublje izgledaju veze između društva i umetnosti; malo supitnija je dilektički uslovljenoj umetnosti od društvenog razvijatka. I tu se upropošćavanja pokazuju kao administrativna ili svejedno kakva druga kastriranija.

priča o jednoj lepoj zabludi

Negde u vremenu između sremskog fronta i sudjenja ratnim špekulantima, Skopje sa rošavim fasadama od eksplozivnog iverja, krateri usred grada zaostali od vazdušnih poseta, sva obala po kraj Vardara pornerla, izbušena, sa razbacanom zemljom — kao odavno zapušten golubarnik. Ali zastava pobjede već se vijori na čelu Oficirskog doma, mada je njen pogotnik potseten nekom manjom bombom.

U akciji za pomoć borbincima u konačnom oslobođenju od okupatora, za poslednji, sremski, front, između pljetenja čarapa, ručavica i džempera, organizuje se i priredba sa igrankom. Prva večernja priredba sa igrankom, tako (nastavak na desetoj strani)

mira jurišić

stabla

vlada urošević

MANEKEN U PEJZAŽU

Možete da prodjete kroz leske i šiblje i tada odjednom vidik da izidje pred vas kao ptica ili neka žuta životinja koja je ustaša naglo kao da se uplašila. Tu kao da vas čeka odavno stoji maneken u pejzažu i liči na čoveka koji pravi elegantne pokrete u praznoj sobi. Zatečen tako on ostaje miran, kao i ranije nesrodan nikome u tome svetu lišća i šljunka. To već nije karton premazan gipsom sa nevidljivim krvotokom od žica zatim obojen belom bojom već Gospodin Nerazumljivi Slučaj jedini nepokretan pomalo otmen pomalo nepristupačan u svadbi sa šibljem ravnodušan prema oblacima zamak sa ševe prepređeno iznenadjenje. Zbunjeni kao da ste zatečeni u nečem nedozvoljenom možete da se povučete samo natraške.

NESPOKOJSTVO U PEJZAŽU

Nespokojstvo ulazi u pejzaž sasvim neprimetno. Isprva možda kao vetar ili nešto slično a zatim ljudi se ipak osvrču jer ga nema a pejzaž se i dalje menja kao neko ka se prisetio nečeg zaboravljenog i u odnosu između neba i ptica nastaje nekakav nered mada naizgled rastojanja ostaju ista. Ljudi žele ožjednom da idu kući i okreću se kao da ih neko zove. Tamo pozadi i unaokolo nema nikog i njima ne preostaje ništa drugo osim da veruju da je pejzaž ostao isti jer vetra nema niotkuđa.

S makedonskog preveo autor

Vlada UROŠEVIĆ rodjen je 1934. g. u Skoplju. Diplomirao na jugoslovenskoj književnosti. Uvećina njegovih radova je u srednjem periodu, u periodu "Eden drugi grad" ("Jedan drugi grad"). Stampao prozu i kritiku. Prevodi sa makedonskog.